

Til: Programkomiteen i alle partiers lokallag i hele landet

Fra: Besteforeldrenes klimaaksjon
www.besteforeldreaksjonen.no

Dato: 01.09.2022

Nå haster det!

Fram mot 2030 er menneskeheten inne i den avgjørende snuoperasjonen for å begrense den globale oppvarmingen til 1,5 grader og hindre videre tap av natur. Sørg for at ditt parti og din kommune blir med i den nødvendige klima- og miljøomstillingen. Besteforeldrenes klimaaksjon mener at vi alle må gjøre det vi kan for å sikre en levelig klode for våre barn og barnebarn.

Norges vedtatte klimamål er å kutte 50–55 % av klimagassutslippene i forhold til 1990-nivå, men 1,5-gradersmålet vil kreve mer av oss. Mange kommuner er mer ambisiøse, for innsatsen til kommuner og fylker er avgjørende for om Norge skal klare en slik rask klima- og miljøomstilling.

- ⇒ Nedenfor finner dere politikkpunkt som til sammen sørger for at deres kommune får en helhetlig klima- og miljøplan som sikter mot 1,5-gradersmålet, om dere ikke allerede har det.
- ⇒ Blir alle de foreslåtte tiltakene for omfattende i forhold til andre deler av partiprogrammet, kan dere lage et eget hefte med klima- og miljøpolitikk som dere viser til, og bare ta med hovedpunktene i selve partiprogrammet.

En helhetlig klima- og miljøpolitikk for å nå 1,5-gradersmålet

1) Kommunen skal ha en helhetlig klima- og miljøplan med mål rettet både mot klimakrisen og naturkrisen

- KUTTE direkte klimagassutslipp i kommunen med minst 60 % fra 2009 til 2030, og i tråd med 1,5 graders målet sørge for at innbyggernes forbruksbaserte utslipp kommer under 3 tonn per person i 2030 (Ambisjonsnivå bør samsvare med kommunens utslippsprofil og hva som er oppnåelig. De mest ambisiøse kommunene i Norge har mål om 85–90 % reduksjon.)
- BEVARE naturmangfold og naturens evne til å ta opp klimagasser og håndtere klimaendringene gjennom å vedta arealnøytralitet og restaurere minst 20 % av ødelagt natur innen 2030, for å bidra til å løse både klimakrisen og naturkrisen.
- SIRKULERE ressursene slik at i 2030 er det materielle forbruket og avfallsmengden i kommunen redusert med minst 30 % og minst 60 % av avfallet blir til nye ressurser.
- TILPASSE infrastruktur og beredskap til å håndtere effektene av klimaendringer.
- OMSTILLE næringslivet til å utnytte mulighetene i omstillingen til lavutslippssamfunnet.
- FORDELE byrder og goder rettferdig og ha et overordnet mål om å ivareta folkehelsen.

- 2) Klima- og miljøarbeidet skal være integrert i kommunens handlings- og økonomiplan (HØP) og gjennom samarbeid i lokale, regionale og nasjonale klima- og miljønettverk**
- Klima- og miljømål og -tiltak skal operasjonaliseres gjennom kommunens budsjett- og handlingsplanprosess, instruksjer og rutiner slik at det forankres hos ledelsen i alle kommunens enheter og foretak.
  - Kommunen skal avsette nok arbeidskraft og midler til å kunne drive et forsvarlig, godt og offensivt klima- og miljøarbeid i tråd med angitte målsettinger.
  - Kommunen skal utarbeide årlig klimahandlingsplan med ansvarsfordeling og tallfesting av antatt klimagasskutt (klimabudsjett). Dette skal omfatte både direkte utslipp og forbruksbaserte utslipp. (Jmfør veileder for klimabudsjett som styringsverktøy for klimaarbeidet utarbeidet av Oslo, Hamar og Trondheim kommune.)
  - Miljødirektoratets årlige publisering av klimagassutslipp fra kommunen skal brukes aktivt, det skal utarbeides areal- og naturregnskap, og ved all kommunal saksbehandling skal konsekvenser for klima, energi og naturmiljø vurderes i saksfremlegg.
  - Den enkelte seksjon i kommunens organisasjon skal ha et selvstendig ansvar for å identifisere og gjennomføre tiltak for å nå målene i klima- og miljøplanen. Finansiering av tiltak kan skje gjennom budsjettet og eksterne støtteordninger og samarbeid.
  - Kommunen skal samarbeide med andre kommuner, fylket og privat sektor om tiltak, søknader og ressurser, bli med i Klimapartnere og delta aktivt i nettverk og samarbeid.
  - Kommunen og kommunale enheter skal miljøsertifiseres, f.eks. med Miljøfyrtårn.
- 3) Innbyggere, frivillige organisasjoner og næringslivet skal involveres i klima- og miljøarbeidet**
- I 2030 er målet at kommunen har engasjerte innbyggere som lever miljøvennlig i tråd med 1,5-gradersmålet og at alle samfunnsaktører tar miljø- og klimavennlige valg.
  - Kommunen skal fortelle innbyggere, næringsliv og andre om hvordan kommunen jobber med klimaløsninger, arealnøytralitet og restaurering av natur og fremsnakke gode tiltak og de som gjør en innsats.
  - Kommunen skal tilrettelegge for klimavennlige handlinger, f.eks. sykkel dag, støtteordning for elsykler, reparasjonsverksted, redesign av brukte klær mv.
  - Kommunen skal invitere innbyggere, frivillige organisasjoner og næringslivet til idedugnad og samarbeid for å nå klimamålene og målet om arealnøytralitet, både generelt og på temaområder.
  - Kommunen skal involvere ungdomsrådet i politiske saker om deres framtid.
  - Kommunen skal stille klima- og miljøkrav i kommunale tilskuddsordninger.
  - Kommunen skal ha minst et forbildeprosjekt som synliggjør kommunens ambisiøse klima- og miljøinnsats.
- 4) Fornybar energiproduksjon skal økes, energibruk effektiviseres og fossil energi fases ut**
- Kommunen skal fremme tiltak for energieffektivisering i kommunale bygninger, private boliger, næringsbygg og industri.
  - Kommunen skal ha energioppfølgningssystemer for alle kommunale bygg.
  - Gjennomsnittlig energiforbruk per kvadratmeter i kommunal eiendomsmasse skal være minst 20 % lavere innen 2030 enn i 2023.
  - Kommunen skal fjerne søknadsplikt eller innføre gebyrfri søknad om byggesak for energioppgradering av bygningskropp for å gjøre det enklere og mer attraktivt å gjennomføre energitiltak.
  - Kommunen vil tilby gratis energirådgivning til innbyggere, etter modell fra Asker kommune.

- Energiproduksjon fra fornybar energi skal innenfor kravet om arealnøytralitet økes med minst 20 % innen 2030, sammenlignet med 2023 (Ambisjonsnivå må tilpasses hva som er oppnåelig og ønskelig i kommunen).
- Kommunen skal legge til rette for fornybar energiproduksjon der det er egnet og mulig.
- Kommunen skal etterspørre fossilfri teknologi i relevante anskaffelser. Innen 2030 skal alle transport- og driftsmidler være fossilfrie.
- Kommunen skal bruke virkemidlene i reguleringsplaner og gjennom andre tiltak stimulere private utbyggere til å etablere nye fornybare energikilder, f.eks. bergvarme, solcellepaneler, biogass og vindturbiner av moderat størrelse og lavt lydnivå.
- Ved kommunale nybygg og renoveringer skal energieffektivisering og fornybar energiproduksjon inngå i prosjektet.

5) Kommunen skal ha naturvernorientert og klimaklok arealbruk og stedsutvikling

- Klimamålene, klimaarbeidet, naturmangfold og målet om arealnøytralitet skal være integrert og prioritert i kommuneplan og kommunedelplaner.
- Kommunen skal innføre arealregnskap og sette mål om arealnøytralitet i kommuneplanens samfunnsdel og arealdel og etablere tiltakshierarkiet som en bestemmelse i kommuneplanen.
- Kommunen skal gjennom overordnet planlegging og samarbeid med landbruk, skogbruk og utbyggere sørge for å unngå nedbygging av viktig og sårbar natur, sørge for at karbonbindende arealer bevares, at karbonopptaket økes og at det er netto null tap av dyrka og dyrkbar mark, myr, våtmarksområder og artsrike kulturlandskap.
- Det aller meste av boligbyggingen i kommunen skal skje gjennom fortetting og transformasjon, og på en slik måte at transportbehovet reduseres og målet om arealnøytralitet overholdes.
- Ny industri bør primært legges på allerede nedbygde arealer. For energikrevende virksomheter må det i tillegg velges løsninger som sikrer god energiutnyttelse, blant annet gjenbruk av overskuddsvarme.
- Kommunen skal gjennom arealplanlegging, samarbeid med fylke og stat og gjennom egne tiltak legge til rette for økt gange, sykling og bruk av kollektivtransport.
- Eventuelle nye større utbyggingsprosjekter skal ligge sentrumsnært eller langs kollektivakse med hyppige avganger og gang- og sykkelvei til sentrum.
- Kommunen skal utarbeide eller oppdatere kommunedelplan for naturmangfold, og medfølgende helhetlig naturmangfoldplan, med bestemmelser som sikrer god tilstand i naturen, restaurering av ødelagt natur og etablering av områder for økologisk kompensasjon og avbøting.
- Kommuneplanen skal ha en bestemmelse om forbud mot nedbygging og drenering av myr, tiltak for restaurering av myr og naturlige bekke- og elveløp, bevaring av gamle og artsrike skoger og kulturlandskap samt tiltak for å hindre spredning av fremmede arter.
- I arealplanen og ved større utbyggingsprosjekter skal det utarbeides et retningsgivende kvalitetsprogram for klimagassutslipp, naturvern, transport, energibruk, og materialvalg. Det skal tas klima- og miljøhensyn i hele verdikjeden og gjennom hele det ferdige utbygde prosjektets levetid.

6) Gjennomføre omstilling til fossilfri transport og fleksibel mobilitet

- Det skal etableres en utskiftingsplan og innkjøpsrutiner slik at kommunens egen kjøretøy- og maskinpark er fossilfri innen 2030.
- Kommunen skal jobbe aktivt med tiltak som fremmer kollektivtransport, sykkel og gange gjennom arealplanlegging, prisinsentiver, fjerning av parkeringsplasser i sentrum, bilfrie

soner i sentrum, tilrettelegging av infrastruktur og holdnings- og handlingsendrende kampanjer som involverer befolkningen og næringslivet.

- Kommunen skal søke staten om å inngå byvekstavtale eller belønningsordninger med mål om å redusere veitrafikken.
- Kommunen skal bidra til at det er tilstrekkelig med fyll- og ladestasjoner for fossilfrie kjøretøy og båter, slik at infrastrukturen ikke utgjør en begrensende faktor.
- Kommunen skal stille krav om fossilfri transport av varer og tjenester kommunen kjøper, så langt det er mulig.
- Kommunen skal planlegge sine innkjøp på en måte som reduserer behov for transport av varer.
- Kommunen skal legge til rette for fortsatt bruk av hjemmekontor og aktivt bruke digitale samarbeidsformer og -møter for å redusere reiseaktivitet.
- Kommunen skal tilrettelegge for effektiv og fossilfri nærings- vare- og persontransport.
- Kommunen skal jobbe aktivt med å fremme bildeling og samkjøring som alternativ til å eie egen bil, f.eks. ved at kommunale kjøretøy kan leies utenom arbeidstiden og gjennom å reservere offentlige parkeringsplasser til bildeling.
- Kommunen skal opprette støtteordninger for befolkning og næringsliv til for eksempel sykkelkur, lastesykler, varesykler, ladestasjoner, bildeling, fjerning av parkeringsplasser, varelogistikkløsninger, kortreist og bærekraftig reiseliv, etc.

7) Gjennomføre omstilling til skånsom og fossilfri bygg og anlegg og lokal fornybar energiproduksjon

- Kommunen skal alltid vurdere gjenbruk/rehabilitering av bygg i saksbehandlingen før det fattes nye, store investeringsbeslutninger.
- Kommunale bygg- og anleggsplasser skal være fossilfrie innen 2027, i tråd med transporthierarkiet, så langt teknologien tillater. Det skal velges klima- og miljøvennlige energiløsninger og materialer og fornybar energiproduksjon skal inkluderes.
- Kommunen skal optimalisere utnyttelsen av eksisterende bygg. Å utnytte kapasiteten i eksisterende bygningsmasse reduserer behovet for ny ressurs- og energibruk.
- I stadig økende grad skal bygg og anlegg i kommunen være fossilfrie, baseres på sirkulær tankegang, arealnøytralitet innen hvert prosjekt og materialer med lave klimagassutslipp i verdikjeden og et generelt lavt naturressurs- og energifotavtrykk og bidrar til karbonbinding.
- Etablering av fornybar energiproduksjon og infrastruktur for fjernvarme og -kjøling skal normalt inngå i alle reguleringsplaner og byggeprosjekter av en viss størrelse.
- Kommunen skal etablere samarbeid med utbyggere og grunneiere for å oppnå disse målene, og også utnytte mulighetene som ligger i kommunal saksbehandling av reguleringsplaner og byggesaker.
- Kommunen skal samarbeide med utbyggere og næringsliv for å bidra til forbildeprosjekter.

8) Redusere forbruk, avfall og skape sirkulær ressursbruk

- Fram mot 2030 skal kommunen vesentlig redusere klimafotavtrykket fra innkjøp av varer og tjenester.
- Kommune skal bidra til at andre aktører i samfunnet også vesentlig reduserer sitt klimafotavtrykk frem mot 2030 og tilrettelegge for at innbyggerne skal komme ned på forbruksbaserte utslipp på under 3 tonn per person i 2030.

- Forbruk i kommunen skal reduseres samtidig som graden av ombruk og materialgjenvinning økes. Minst 55 % av husholdningsavfallet og husholdningslignende avfall skal materialgjenvinnes innen 2027, og minst 65 % innen 2030.
- Kommunen og dens virksomheter skal etterstrebe løsninger som reduserer forurensning og utslipp av miljøgifter med sikte på å bli en «giftfri kommune».
- Kommunen som organisasjon skal innarbeide sirkulærøkonomi i egen drift og anskaffelsesstrategi.
- Kommunen skal kartlegge graden av gjenbruk i egne virksomheter og tilrettelegge for reparasjon og gjenbruk av innkjøpte tekstiler og elektroniske produkter.
- Kommunen skal gjennom kommunikasjon og tilrettelegging, gjøre det enklere for innbyggerne å ta bærekraftige valg og støtte oppunder initiativ som for eksempel reparasjonsverksteder, gjenbruk og reparasjon av tekstiler, byttedager, deleordninger, nabolagsdyrking, mv
- Kommunen skal etablere sirkulære sentra som møteplasser for folk for å låne, leie, bytte, reparere og kjøpe ombrukte materialer.
- Mat med lavt klimafotavtrykk skal promoteres i egne kantiner og overfor innbyggere gjennom samarbeid med skoler, organisasjonslivet og næringslivet.
- Matsvinnet i kommunens egne virksomheter skal halveres innen 2030, og kommunen skal samarbeide med befolkningen, næringsliv og frivilligheten om å redusere matsvinn og sørge for god bruk av overskuddsmat, bl.a. ved å støtte ideelle aktører som fordeler mat som ellers ville blitt kastet.
- Kommunen skal prioritere avfallshierarkiet ved valg av løsninger for avfallshåndtering vektlegge den totale miljøbelastningen fra avfallet oppstår til avfallet er ferdig behandlet.
- Slam og matavfall skal inngå i en sirkulær økonomi, f.eks. biogassproduksjon.
- Fremmedvannstilførselen til ledningsnett og renseanlegg skal reduseres for å redusere overløp og dårlig rensegrad ved renseanlegg, og årlig fornyelse av ledningsnett for vann og avløp skal ha et forsvarlig tempo.
- Kommunens avfallshåndtering og gjenvinningsstasjon skal gjennom holdningsskapende tiltak og kampanjer rettet mot egne ansatte, skoler og barnehager stimulere til økt kildesortering, gjenbruk og ombruk og at eget brukt utstyr repareres og gjenbrukes.

9) Fremme grønn omstilling av næringslivet

- Kommunen skal gjennomføre kommunale anskaffelser som stimulerer til innovasjon og bærekraft for reduserte klimagassutslipp og miljøbelastning og økt sirkulær økonomi.
  - Prioritere sirkulære løsninger, som reparasjon og gjenbruk fremfor kjøp av nytt ved kommunale anskaffelser og byggeprosjekter
  - Åpne for anskaffelse av brukte og reparerte varer
  - Utarbeide egen strategi for sirkulære anskaffelser i kommunens virksomheter basert på Direktoratet for forvaltning og økonomistyrings (DFØ) veiledning for sirkulære anskaffelser
  - Vurdere når det er hensiktsmessig å gå sammen med andre innkjøpere for å legge press for å oppnå sirkulære anskaffer, for eksempel gjennom initiativer som Big Buyers for Climate and Environment eller innovative anskaffelser.
  - Stille krav til leverandører om mål om fossilfri virksomhet innen 2030.
  - Stille krav om fossilfri bygg og anleggsvirksomhet og minst 90 % sorteringsgrad for byggavfall ved egne prosjekter
  - Stille krav om fossilfri transport av varer og tjenester
  - Vekte klima minst 40 % som tildelingskriterium (jfr. anskaffelsesforskriften § 7-9 som sier 30 %)

- Stille krav til fossilfri material- og energibruk
- Primært etterspørre varer, tjenester og leverandører som er miljøsertifisert av en uavhengig tredjepart, herunder redusere bruken av plast i tekstiler gjennom å velge naturfiber fremfor syntetiske fiber ved innkjøp av tekstiler
- Søke å unngå stoffer som er på myndighetenes prioritetsliste
- Kommunen skal fase ut unødvendig engangspplast og redusere plastbruken i egen virksomhet med minst 40% innen 2027.
- Kommunen skal stille klima- og miljøkrav i kommunale tilskuddsordninger.
- Kommunen skal stimulere til grønn omstilling i alle selskap med kommunal eller interkommunalt eierskap.
- Kommunen skal samarbeide med kraft- og nettselskap for å sikre at det er nok elkraft tilgjengelig i kommunen der den trengs, blant annet ved å frigjøre strøm gjennom energieffektivisering, lokal energiproduksjon og utnyttelse av overskuddsvarme.
- Kommunene bør si nei til etablering av energikrevende kryptovalutaproduksjon
- Kommunen skal tilby relevante møteplasser for å fremme lokalt samarbeid som fremmer innovative løsninger og fremtidsrettede næringer som bygger opp under sirkulærøkonomi, arealnøytralitet og utviklingen til et bærekraftig næringsliv i lavutslippssamfunnet.
- Kommunen skal delta i samarbeidsprosjekter med lokalt næringsliv og ta i bruk nye innovative løsninger.
- Kommunen skal aktivt søke midler sammen med næringslivet (f.eks. Klimasats), stimulere til at lokale virksomheter miljøsertifiserer seg og at større virksomheter blir med i Klimapartnere.
- Ved intern forvaltning av pensjon og annen plassering av fond og investeringer skal kommunen investere i tråd med målene i Parisavtalen, etter vitenskapelig funderte mål og rådende bestep praksis, lar være å investere i leting og utvinning av ny fossil energi og ekskluderer de verste sektorene og selskapene, i tråd med gjeldende bestep praksis i Norge.
- Ved ekstern forvaltning av pensjon og annen plassering av fond og investeringer skal dette plasseres i fond og hos fondstilbydere som særlig ivaretar hensynet til miljø og mennesker. Dette sikres ved å stille særlige krav til åpenhet, ESG-rangeringer og porteføljer i tråd med Parisavtalen.

10) Fremme grønn omstilling i landbruk, skogbruk og havbruk

- Landbruk, skogbruk og havbruk skal være bærekraftig og bidra til å løse klima- og naturkrisen.
- Utslipp fra maskiner i landbruk, skogbruk og havbruk skal reduseres vesentlig mot 2030.
- Stasjonær energibruk i landbruk og havbruk i kommunen skal være fossilfri innen 2030.
- Kommunen skal sørge for at matjord, myr, våtmarksområder og artsrike kulturlandskap bevares.
- Kommunen skal tilrettelegge for økt produksjon av fornybar energi i landbruket, blant annet biogass.
- Kommunen skal veilede og oppfordre til natur- og klimavennlig skjøtsel av jordbruks- og skogsarealer og kompetanseheving om agronomi og det grønne skiftet. Kommunale skoger bør drives på en måte som gir økt naturlig karbonbinding og naturmangfold.
- Kommunen skal samarbeide med landbruksorganisasjonene for å støtte næringene i en bærekraftig omstilling. Ideliste for klimatiltak i landbruket fra Statsforvalteren i Trøndelag skal brukes aktivt i dette arbeidet.

- Kommunen skal ta initiativ til forsøksvirksomhet med karbonfangst og jordforbedring ved hjelp av biokull eller andre metoder for karbonfangst og -lagring.
- Kommunen skal samarbeide med havbruksbedrifter og -organisasjoner for å skape et fossilfritt og vesentlig mer bærekraftig havbruk.

11) Forebyggende bevaring av naturen og klimatilpasning av infrastruktur og beredskap

- Lokalsamfunnet og kommunen skal bli bedre rustet til å møte klimaendringene gjennom å unngå eller begrense risiko, sårbarhet og ulemper, dra nytte av eventuelle fordeler som følge av endringer i klimaet og bevare viktig og sårbar natur.
- Kommunen skal kartlegge og tilegne seg bedre kunnskap om lokale forhold som kan innebære en økende risiko på grunn av endret klima, bl.a. ved bruk av Kommunalbankens verktøy for vurdering av klimarisiko. Ved kartlegging av lokale forhold er det viktig med medvirkning fra lokalbefolkningen for innhenting av kunnskap.
- Kommunen skal kartlegge all antatt verdifull natur i kommunen og ha rutiner for å holde kunnskapsgrunnlaget oppdatert og mest mulig komplett i forhold til både karbonlagring og bevaring av naturmangfold og uberørte naturområder.
- Alle kommende planer, der det er relevant, skal ha fokus på klimatilpasning.
- Kommunen skal vurdere klimakonsekvensene i alle saker til politisk behandling der det er relevant.
- Relevante planer for utbygging, fortetting og transformasjon skal ta hensyn til behovet for åpne vannveier, overordnede blågrønne strukturer, og forsvarlig overvannshåndtering.
- Bevaring, restaurering eller etablering av naturbaserte løsninger (slik som eksisterende våtmarker og naturlige bekker eller nye grønne tak og vegger, kunstige bekker og basseng mv.) skal foretrekkes. Avvik fra dette må begrunnes.
- Fare for skred (snø-, jord-, leir-, og flomskred), flom, havnivåstigning og stormflo skal utredes nøye når kommunen vurderer nye utbyggingsområder.

Dette forslaget til en helhetlig kommunal klima- og miljøpolitikk er i hovedsak basert på:

- Klimaplan for Sarpsborg, Fredrikstad, Vennesla, Hamar og Trondheim kommune
- Klimastrategi for Bergen kommune
- Veiledere om klimaledelse og -tiltak fra Zero, Vestland fylkeskommune/Klimapartnere, Miljødirektoratet og statsforvalteren i Trøndelag
- Veileder om klimabudsjett fra Oslo, Hamar og Trondheim kommune på KS nettsider
- Innspill og kvalitetssikring fra klimarådgivere i flere kommuner og fylker, Framtiden i våre hender, Norges Naturvernforbund, Sabima og Zero